

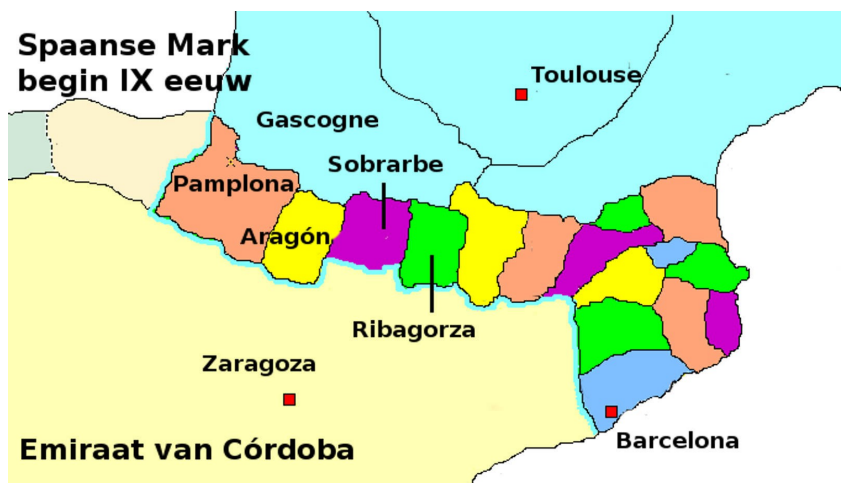
Geschiedenis van Spanje
Pamplona en Navarra
Casa Cultural

Pamplona en Navarra

De Spaanse Mark

De westelijke Pyreneeën staan al vanaf de komst van de Romeinen bekend als een uiterst lastig te veroveren en te beheersen gebied. Dat komt door de ontoegankelijkheid ervan zoals niet alleen de Romeinen ondervonden, maar ook de Franken, de Moren en veel later de troepen van Franco. De Basken die dit gebied bewoonden en nog steeds bewonen, vormden ten tijde van de Romeinse veroveringen een min of meer samenhangende groep, die hun territorium altijd met hand en tand hebben verdedigd. Niettemin slaagden de Romeinen erin dit gebied in te lijven in hun rijk en het was Cnaeus Pompeius, afgevaardigde van de Romeinse heerser Sulla, die tijdens een veldtocht rond 75 BC de stad Pompaei-ilun (stad van Pompaeus) stichtte, het latere Pamplona, eeuwen daarna het centrum van het gelijknamige koninkrijk. De onrustige situatie, waarbij de Basken voortdurend plundertochten ondernamen op de door de Romeinen en later door de Visigoten beheerste bevolkingscentra, duurde voort totdat de Moren het gehele Iberisch schiereiland veroverden en het gebied de grens vormde tussen het Frankische rijk en dat van het kalifaat van Bagdad. Dat had tot gevolg dat veel bewoners, ooit door de Romeinen gekerstend, zich bekeerden tot de Islam, de zogenoemde *muladíes* die in die tijd overal in Spanje een groot deel uitmaakten van de bevolking.

Zaragoza werd door de Moren rond 713 veroverd. Zij troffen daar graaf Casius aan die over een gebied heerste dat waarschijnlijk ook Pamplona omvatte. Casius bekeerde zich tot de Islam en plaatste zich onder toezicht van de Moorse heersers. Daarmee ontstond de dynastie van de Banu Qasi (afgeleid van Casius) die gedurende eeuwen de controle over het gebied zouden uitoefenen. De Moren trokken verder noordwaarts, veroverden Pamplona in 714 of 717, maar zagen zich genoodzaakt hun veroveringen ten noorden van de Pyreneeën op te geven vanwege interne opstanden binnen het kalifaat. Tegen het einde van de achtste eeuw deden zich in de Pyreneeën, het grensgebied tussen het Frankische rijk en het Moorse emiraat van Córdoba, veelvuldig schermutselingen voor. Karel de Grote, koning der Franken, maakte er een bufferzone van bestaande uit een verzameling kleine graafschappen. Dit gebied werd de Spaanse Mark genoemd. Aragón en Pamplona - waaruit later Navarra ontstond - waren twee van die bufferstaatjes.

In 778 kwam het tot een botsing tussen de emir van Córdoba, Abd al-Rahman I en Karel de Grote. Karel wist diep door te dringen in het Moorse gebied en verwoestte Pamplona. Wegens problemen in zijn eigen rijk zag hij zich genoodzaakt terug te trekken en werd daarbij in de rug aangevallen door de Basken die hem in de beroemde slag van Ronceval een zware nederlaag toebrachten. Maar ook daarna bleven de noordelijke Pyreneeën een betwist gebied tussen Franken en Moren. De Frankische invloed nam aanzienlijk af na de dood van Karel de Grote in 814.

Ontstaan van het rijk Pamplona

De graafschappen van de Spaanse Mark stonden in eerste instantie onder Frankisch gezag, maar gaandeweg werden zij meer zelfstandig. De Banu Qasi droegen de leiding over het gebied rond Pamplona op aan Íñigo Arista, een lokale leider die het christelijk geloof trouw bleef. Hij speelde als christen een belangrijke rol in de definitieve beslechting van de Frankisch-Moorse machtsstrijd in het voordeel van de emir van Córdoba. In 824 werd hij uitgeroepen tot koning van Pamplona (met als titel 'Christicolae princeps', christelijke koningszoon) en tot 842 was het koninkrijk een vazalstaat van het emiraat van Córdoba. Onder de regering van García Íñiguez, zoon van Íñigo Arista, werden de banden met het christelijke Asturië aangehaald en trokken deze rijken samen op tegen de Banu Qasi of ondersteunden zij deze familie in haar rebellie tegen de emir. Toen in 905 Sancho Garcés I, waarschijnlijk familie van de Aristas, de troon van Pamplona besteeg ontstond een nieuwe dynastie en deze koning wist zich beter dan zijn voorgangers te handhaven tegen de aanvallen van de Banu Qasi wier macht snel afnam.

Íñigo Arista
781?— 852

Aragón en de ten oosten ervan gelegen graafschappen Sobrarbe en Ribagorza zochten in de loop van de tiende eeuw steun bij het in opkomst zijnde koninkrijk Pamplona. In 920 voegde Sancho Garcés I Aragón toe aan zijn rijk, een verbintenis die bezegeld werd door het huwelijk van zijn opvolger García Sánchez I met Andregoto Galíndez, gravin van Aragón. Sancho Garcés I drong zuidwaarts door tot in de Rioja wat de toenmalige emir van Córdoba, Abd al-Rahman III, dwong tot actie. In 920 werden de christelijke legers verslagen en in 924 maakte de emir Pamplona met de grond gelijk. Dat neemt niet weg dat Sancho Garcés I zonder twijfel degene is geweest die eenheid bracht in de versnipperde christelijke gebiedsdelen en door een alliantie met het koninkrijk León een belangrijk tegenwicht wist te creëren tegen de Moren. Na zijn dood in 925 werd een regent benoemd voor zijn zoontje García Sánchez I die in 931 op de troon kwam, krachtig gesteund door zijn moeder, koningin-weduwe Toda, volgens de Moorse kronieken de 'despote van Pamplona'. Zij accepteerde de ondergeschiktheid van het koninkrijk aan Córdoba, maar bleef het verzet leiden tegen Abd al-Rahman III, vanaf 929 kalief van Córdoba.

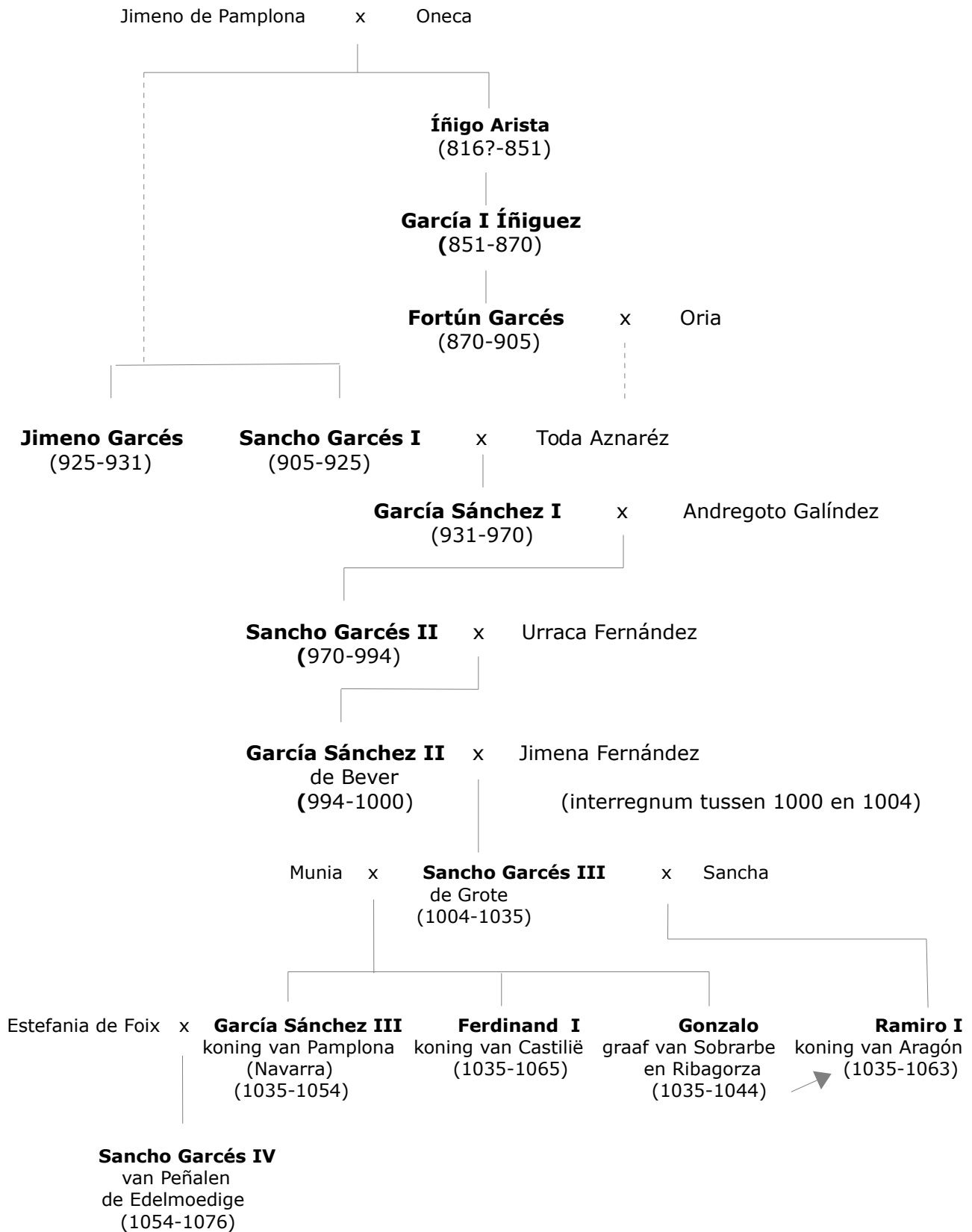

Sancho Garcés I
865-925

De koninkrijken Pamplona en León werden rond 980 wederom onderworpen aan de macht van het kalifaat waar in die tijd grootvizier Almanzor de scepter zwaaide. Deze oefende direct invloed uit op Pamplona door in 982 de dochter van de in 970 op de troon gekomen Sancho Garcés II te huwen. Tot het einde van het eerste millennium bestond er een normale, zelfs vriendschappelijke relatie tussen Pamplona en het al-Andalus van de Moren, waaraan tijdens het bewind van García Sánchez II (el Temblón, ofwel de Bever) een einde kwam. Hij ondernam verschillende pogingen om Almanzor te verslaan met als hoogtepunt een bloedige veldslag in het voorjaar van 1000 waarbij de gezamenlijke legers van Pamplona, León en Castilië weliswaar verslagen werden, maar de Moren grote verliezen leden. Niettemin bleven vanaf dat moment de Moorse aanvallen voortduren totdat Sancho Garcés III de macht in handen nam over het rijk Pamplona.

Stamboom van de koningen van Pamplona

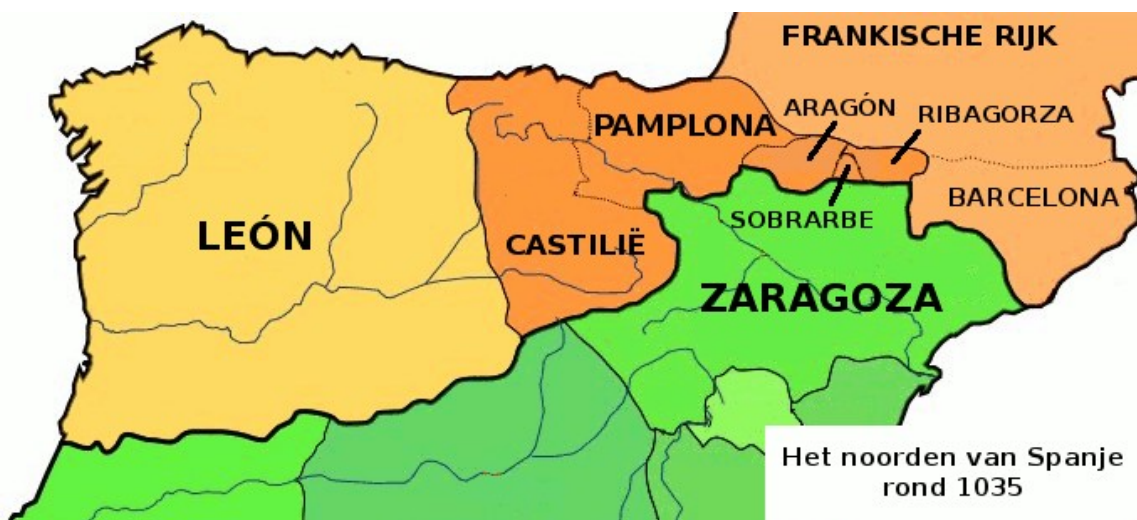
Jaartallen geven regeerjaren weer.

Sancho de Grote van Pamplona

Sancho Garcés III is de geschiedenis ingegaan als Sancho de Grote en begon zijn regeerperiode, die ruim dertig jaar zou duren, op twaalfjarige leeftijd in 1004. Als regentessen traden zijn moeder Jimena en grootmoeder Urraca op. Laatstgenoemde was de dochter van de graaf van Castilië, wat illustreert hoezeer de heersers van de christelijke rijken erop uit waren om via familiebanden hun machtsgebied te vergroten. In 1009 brak in het kalifaat van Córdoba een burgeroorlog uit tussen verschillende kroonpretendenten die in 1031 zou leiden tot het uiteenvallen van het kalifaat in de '*reinos de taifas*', kleine zelfstandige koninkrijken. Dat proces begon al in 1018 met het ontstaan van de taifa Zaragoza. De onrust in het kalifaat betekende dat de druk op Pamplona afnam en Sancho de gelegenheid kreeg om zijn koninkrijk te consolideren en uit te breiden. Rond 1020 voegde hij twee belangrijke graafschappen, die van Sobrarbe en van Ribagorza, gelegen ten oosten van Aragón, toe aan zijn rijk. Daarmee grensde Pamplona aan het domein van de graaf van Barcelona, Berenguer Ramón I, een zwager van Sancho.

Maar ook in het westen breidde Sancho zijn invloed uit. De regentessen hadden ervoor gezorgd dat hij in 1010 Munia, de dochter van de graaf van Castilië huwde en hij verkreeg zeggenschap over Castilië toen in 1017 de graaf overleed en Sancho de opvoeding van diens minderjarige opvolger op zich nam. Doordat Sancho de Grote zijn dochter Jimena Sánchez uithuwelijkte aan Bermudo, de zoon van de koning van León versterkte Sancho de Grote niet alleen het christelijke blok tegen de Moren, maar vergrootte hij tevens zijn kansen om volledige macht over León te krijgen. Dat werd realiteit toen Alfons V overleed en Sancho de minderjarige Bermudo III onder zijn hoede nam. In ruil daarvoor werd León net als Castilië, een vazalstaat van Pamplona. Zo kreeg Sancho III heerschappij over grote delen van het schiereiland zonder bloedvergietende veroveringstochten. Of hij daadwerkelijk beschouwd werd als koning van Castilië en León en als keizer van christelijk Spanje (Imperator totius Hispaniae) is niet zeker.

De erfenis van Sancho de Grote

Aan het eind van zijn leven was Sancho de Grote van Pamplona zonder twijfel de machtigste vorst van de christelijke rijken in het noorden van het Iberisch schiereiland. Tegenover dit sterke Pamplona lag een door interne twisten verscheurd kalifaat waarmee de machtsverhouding op het Iberisch schiereiland leek te zijn verschoven ten gunste van de christenen. Maar na de dood van Sancho de Grote in 1035 wijzigde de situatie in het noorden. Sancho's vier zonen erfden elk een deel van het rijk dat daarmee uiteenviel.

Als oudste en wettige opvolger van zijn vader werd aan García de kern van het rijk, Navarra (=Pamplona) toegewezen, Ramiro kreeg het graafschap Aragón, Gonzalo de graafschappen Sobrarbe en Ribagorza en aan Ferdinand viel Castilië ten deel. Bij testament had Sancho bepaald dat Ramiro, Gonzalo en Ferdinand onderhorig zouden zijn aan de oudste zoon, de nieuwe koning van Navarra, García Sánchez III. Dit om de eenheid in het zo machtige christelijke rijk te waarborgen. Historici uit de twaalfde eeuw beschouwden deze handelwijze van Sancho de Grote als 'onbegrijpelijk in retrospect', vooral omdat Castilië groter en belangrijker was dan het koninkrijk Navarra en door toekenning van Aragón aan Ramiro er een zelfstandig koninkrijk kon ontstaan naast dat van Navarra. Een handelwijze die inderdaad vreemd lijkt, maar volgens het destijds bestaande recht logisch was. De erfopvolging gold in de elfde eeuw alleen voor het rijk Pamplona dat Sancho zelf ook had geërfd en beschouwd werd als zijn persoonlijk bezit. Voor de gebieden die hij later door verovering of het aangaan van familierelaties in beheer kreeg, gold dat niet en deze zouden dus na zijn dood weer zelfstandig worden. Door zijn zoons deze graafschappen in handen te geven, trachtte Sancho juist te voorkomen dat zijn imperium uiteen zou vallen.

Het liep echter allemaal anders dan Sancho de Grote had verwacht. In aanvang bestond er een goede verstandhouding tussen García Sánchez III, de nieuwe koning van Navarra, en zijn broer Ferdinand die samen optrokken tegen León wegens onenigheid over de status van gebiedsdelen in Castilië. De leonese koning sneuvelde in de strijd en Ferdinand eiste de troon van León op. Uit dankbaarheid voor de steun die García aan Ferdinand had gegeven, werd Castilië gesplitst en een deel ervan aan het rijk Navarra toegevoegd. Deze splitsing bracht onvrede teweeg die leidde tot de veldslag bij Atapuerca in 1054. García verloor het leven en werd nog tijdens de gevechten opgevolgd door zijn veertienjarige zoon, Sancho Garcés IV van Peñalén, ook wel de Edelmoedige genoemd. Deze jonge koning zag zich gedwongen om zijn rijk Navarra onder vazalschap te stellen van zijn oom Ferdinand I van León. Hij had niet alleen te maken met onrust in zijn eigen rijk, maar werd steeds vaker belaagd vanuit het westen door Castilië en vanuit het oosten door Aragón.

In 1076 sloten familieleden van de koning van Navarra een verbond en werd hij vermoord door hem in de afgrond van de Peñalén te gooien. Daarna ontstonden er grote problemen rond de troonopvolging. Zowel de Castiliaanse koning Alfons VI als koning Sancho Ramírez van Aragón hadden familiebanden met de vermoorde koning en uiteindelijk ging het over de vraag hoe het rijk van Navarra zou worden verdeeld over beide heersers. Pas in 1087 werden zij het eens onder druk van de in het jaar ervoor binnengevallen

Almoraviden, Moren van orthodox-islamitische oorsprong, die aan de christelijke aanvallen op het Moorse rijk al-Andalus een einde wilden maken. Alfons VI verkreeg het deel van Castilië dat ooit door Sancho de Grote was ingelijfd en Navarra werd gesplitst in een deel dat aan Sancho Ramírez toeviel en een deel dat als graafschap onderhorig was aan Alfons VI. Hierdoor werden de rijken van Navarra en Aragón verenigd onder koning Sancho Ramírez, een situatie die bijna zestig jaar zou duren.

Sancho Ramírez
1042-1094

Sancho Ramírez speelde tijdens zijn regeerperiode een belangrijke rol in de Reconquista, de verovering van gebieden op de Moren. Hij wist met hulp van de edelen van Navarra en Frankrijk diep door te dringen in het dal van de rivier de Ebro op het grondgebied van het Moorse rijk Zaragoza. Ook vond tijdens zijn bewind een grote verandering plaats op religieus gebied. Er werd gebroken met de al vijfhonderd jaar oude Visigotische liturgieën die op gezag van de paus vervangen werden door de Romeinse. In 1094 kwam Sancho Ramírez om in de strijd en werd hij opgevolgd door zijn zoon Peter I die de aanvallen op de Moren voortzette. Peter werkte samen met Rodrigo Díaz de Vivar, beter bekend als El Cid. Ook verdedigde hij samen met Alfons VI van León met succes de in 1085 door de leonese koning veroverde stad Toledo tegen de aanvallen van de Almoraviden.

Peter I overleed kinderloos en werd opgevolgd door zijn halfbroer Alfons I, de Strijdvaardige, die fel weerstand bood aan de schier onverslaanbare Almoraviden, maar die niet kon voorkomen dat de Moren de meeste gebieden die sinds de val van het kalifaat van Córdoba in 1035 door de christelijke koningen op de Moren waren veroverd weer in handen kregen.

Navarra weer zelfstandig

Na de dood van Alfons I van Aragón (de Strijdvaardige) ontstond weer een zelfstandig koninkrijk Navarra, zij het als vazalstaat van Aragón. Deze verzelfstandiging van Navarra werd afgedwongen door García Ramírez, onwettige afstammeling van García Sanchez III. García Ramírez is de geschiedenis ingegaan als de Restaurateur. Hij overleed in 1150 en liet zijn rijk achter in handen van zijn zoon Sancho VI, de Wijze, toen pas zestien jaar oud. Het herstelde koninkrijk Navarra kreeg direct na de troonsbestijging van Sancho VI te maken met vijandig bondgenootschap tussen het rijk van Castilië en León en het graafschap Barcelona, die niet duldden dat Navarra zijn invloedssfeer zou vergroten. Geïmponeerd door deze bedreiging stemde Sancho VI toe in een huwelijk van zijn zuster Blanca met de zoon van de Castiliaanse heerser Alfons VII. De banden tussen beide rijken werden nog extra verstevigd toen Sancho VI in het huwelijk trad met Sancha, dochter van de Castiliaanse koning. Dat belette de Castilianen niet om al dan niet samen met de Aragónese voortdurend Navarra binnen te vallen, aanvallen waartegen Sancho VI zich overigens uitstekend wist te verdedigen.

Sancho VI
1133?-1194

Navarra kwam in rustiger vaarwater en het gaf Sancho VI de gelegenheid om orde op zaken te stellen in zijn rijk. Eerste maatregel was het terugbrengen onder zijn gezag van afvallige edelen. Tweede maatregel, die grote symbolische waarde had, was zijn nog altijd formele titel van koning van Pamplona omzetten in die van koning van Navarra. De oude titel impliceerde slechts de eerste te zijn onder de adellijke families van het oude Pamplona, de nieuwe gaf aan dat hij heerser was over alle rangen en standen. Ten derde verklaarde hij dat Navarra geen enkel vazalschap van een externe mogendheid meer zou aanvaarden. Met deze maatregelen onderstreepte hij de zelfstandige status van het koninkrijk. Hoewel Sancho VI rond 1168 langdurige vredespacten had gesloten met zijn burens, Castilië en Aragón, ging het vanaf 1173 weer mis en werden er voortdurend grensconflicten uitgevochten. Op termijn moest Sancho steun zoeken buiten het Iberisch schiereiland en hij deed dat door zijn dochter Berenguela in het huwelijk te laten treden met de koning van Engeland, Richard I ofwel Richard Leeuwenhart, waarmee het Navarrese koningshuis verbonden werd met dat van de Plantagenets, het over Engeland heersende koningshuis. Richard I kon de steun van Sancho gebruiken ter verdediging van zijn hertogdom Aquitanië, waardoor Navarra wel het risico liep van botsingen met Frankrijk.

Stamboom van de koningen van Navarra vanaf Sancho III van Pamplona tot 1234.

Jaartallen geven regeerjaren weer.

Koningen van Pamplona

Sancho III
de Grote (koning van Pamplona)
(1004-1035)

|
García Sánchez III
(1035-1054)

|
García Sanchez IV
van Peñalen
(1054-1076)

Koningen van Navarra

Isabella X **Sancho Ramírez** X Felicia
(1076-1094)

|
Pedro I
(1094-1104)

| Ferdinand | **Alfons I** | Ramiro II
de Strijdvaardige de Monnik
(1104-1134)

Margarita X **García Ramírez IV**
de Restaurateur
(1134-1150)

Sancha van Castilië X **Sancho VI**
de Wijze
(1150-1194)

|
Sancho VII
de Sterke
(1194-1234)

Blanca X Theobald III
graaf van
Champagne

|
Theobald I
(1234-1253)

In 1194 overleed de Navarrese koning Sancho VI en werd hij opgevolgd door Sancho VII, bijgenaamd de Sterke, die zich direct geconfronteerd zag met een nieuwe aanvalsgolf van de kant van de Moren. In 1195 waren het de Almohaden, net als de Almoraviden een orthodoxe moslingroepering, die de Castilianen een zware nederlaag toebracht, wat de christelijke vorsten er niet van weerhield om de onderlinge strijd voort te zetten in plaats van zich te verenigen. Navarra en León begonnen zelfs onderhandelingen met de Almohaden om gezamenlijk op te trekken tegen Castilië. Dat was uiteraard tegen de wil van kerkvader Celestinus III in Rome, die Sancho VII op de vingers tikte door het uitvaardigen van een pauselijke bul. De paus drong er sterk op aan dat de christelijke koningen zich zouden verenigen in de strijd tegen de moslims, maar de dood van de aragoneze koning Alfons II frustreerde dit voor meer dan een decennium.

Sancho VII
1154-1234

Net als zijn vader was Sancho VII erop uit om zijn invloed in de gebieden ten noorden van de Pyreneeën te vergroten en het was daarom dat zijn zuster Blanca trouwde met Theobald III, graaf van Toulouse. Dit huwelijk had de steun van Leónora van Aquitanië, de moeder van Richard Leeuwenhart en grootmoeder van Theobald, waarmee de band tussen Navarra en de het Engelse koningshuis verstevigd werd ondanks het feit dat Theobald aan de zijde van de Franse koning tegen Richard Leeuwenhart had gevochten. In 1198 sloten Aragón en Castilië een pact om Navarra aan te vallen. Helaas bleek nu dat de alliantie tussen Sancho VII en het Engelse vorstenhuis voor Navarra van weinig waarde was omdat ook de Plantagenets net als Sancho, huwelijksbanden waren aangegaan met het Castiliaanse hof. Sancho bevond zich op dat moment in een volledig isolement en probeerde de hulp in te roepen van de Almohaden. Maar dat was tevergeefs. In 1200 verloor Sancho de stad Vitoria en daarmee de Baskische provincies Guipuzcoa en Álava, waardoor het rijk aanzienlijk in omvang kromp. Vanaf 1207, het jaar waarin een overeenkomst getekend werd tussen Navarra en Castilië, verbeterden de relaties tussen de christelijke rijken en startten zij een gezamenlijk offensief tegen de Almohaden die zij in 1212 in de slag bij Navas de Tolosa een nederlaag toebrachten. Een nederlaag die beschouwd wordt als de definitieve neergang van de Moorse invloed op het Iberisch schiereiland.

De laatste tien jaar van zijn leven bracht Sancho VII door op zijn kasteel in Tudela, een stad gelegen in het uiterste zuiden van Navarra. Daar bereidde hij zijn troonopvolging voor. Omdat hij geen wettelijke mannelijke nakomelingen had, was de enige keus die van Theobald IV van Champagne, zoon van zijn zwager Theobald III. Maar Sancho VII probeerde iemand anders op de troon te krijgen en wel Jacobus I, de jonge koning van Aragón met wie Sancho goede relaties had. Tijdens een bijeenkomst in 1231 in Tudela sloten zij een overeenkomst waarin zij bepaalden dat zij bij overlijden elkaars erfgenaam zouden zijn. Het pact werd geratificeerd door de edelen en vertegenwoordigers van grote steden, maar dat weerhield Jacobus van Aragón er niet van het jaar erop bij testament zijn rijk te vermaken aan zijn zoon Alfons. Toen Sancho de Sterke in 1234 overleed werd dit verdrag tussen Sancho VII en Jacobus I genegeerd door de Navarrese notabelen. Zij stuurden een delegatie naar de Champagne om graaf Theobald IV de troon aan te bieden die hij besteeg als koning Theobald I van Navarra.

Navarra onder Frans beheer

Omdat Theobald I in feite meer waarde hechtte aan het economisch sterke Franse graafschap, vertrok hij al snel naar zijn thuisland waar hij ook dichterbij het machtige hof van Parijs was. Dit viel bij de Navarrese edelen natuurlijk niet in goede aarde en zij dwongen Theobald ertoe de verhoudingen tussen de koning en zijn onderdanen nauwkeurig te formuleren. Een commissie van de koning, de bisschop van Pamplona, notabelen en geestelijken formuleerden in 1238 het *Fuero Antiquo* (oude rechten) waarin onder andere 'las bases constitucionales del país', werden beschreven. Op grond daarvan konden de edelen trouw zweren aan de koning. Net als veel van zijn tijdgenoten hechtte Theobald eraan om deel te nemen aan de kruistochten naar het Heilige Land. Hij vertrok in 1239 onder de aanmoediging: 'Weet, mijne heren, dat voor hen die niet naar het land gaan waar God leefde en stierf en niet deelnemen aan de kruistocht, intrede in het paradijs moeilijk zal zijn'.

Theobald I overleed in 1253 en werd opgevolgd door zijn zoon Theobald II die toen nog minderjarig was. Navarra werd tijdelijk geregeerd door de koningin-moeder, Margarita, die net als al haar voorgangers geconfronteerd werd met de eisen van de edelen en notabelen die erop stonden dat de koning zou zweren hun rechten te blijven respecteren. De regentes deed dit en stelde niet alleen de rechten der edelen veilig, maar ook de rechten van alle sociale lagen van het Navarrese volk, wat voor die tijd uniek was in de westelijke wereld. Conform de Franse gebruiken probeerde Theobald II het koningschap een sacraal tintje te geven door zijn kroning te laten verrichten door de bisschop van Pamplona met autorisatie van de paus. In 1270 ondernam Theobald II een kruistocht tegen de Moren en begaf zich naar Tunis. Dat werd echter een complete mislukking en hij stierf in Afrika in datzelfde jaar aan de pest.

Theobald II had geen mannelijke nakomelingen en van deze onstabiele situatie maakten de buurlanden Castilië en Aragón zich op om de Navarrese troon op te eisen. Blanca, de toenmalige regentes zocht daarop de steun van de Franse koning Filips III, die zij kreeg onder toezegging dat de troonopvolgster van Navarra zou trouwen met een van diens kinderen. Navarra kwam zo onder toezicht te staan van een Franse gouverneur. Ongeveer tien jaar later, in 1285, overleed de Franse koning, waarna zijn zoon Filips IV, de Schone, gehuwd met de koningin van Navarra, Johanna I, hem opvolgde. Hij zette het strakke beleid van zijn vader voort wat ertoe leidde dat de belangrijkste politieke functies in Navarra bekleed werden door vertrouwelingen van de Franse koning. Steeds meer werd Navarra door deze innige verstrengeling met Frankrijk betrokken bij conflicten die Frankrijk had met ander mogendheden. Op het Iberisch schiereiland waren dat Castilië en Aragón en erbuiten met de Engelsen die hun belangen verdedigden in Gascogne. Deze ontwikkelingen leidden tot verzet van de Navarrese elite tegen alles wat riekte naar buitenlandse inmenging, in het bijzonder tegen de Franse gouverneur.

Theobald I
1201-1253

Theobald II
1238-1270

Johanna I
1271-1305

Jaartallen geven regeerjaren weer.

In 1305 overleed Johanna I en kwamen haar bezittingen volgens Navarrees recht toe aan haar zoon Lodewijk I, bijgenaamd de Twistzieke en niet aan haar echtgenoot. Deze prins was toen ongeveer vijftien jaar oud en dus nam de Franse koning als regent het beheer van Navarra in handen. Een situatie die leidde tot heftig intern verzet en de eis van de elite dat de aanstaande

Lodewijk I
1289-1316

koning trouw zou zweren aan de uit 1238 daterende Fuero Antiguo. In 1307 reisde Lodewijk af naar Navarra, zwoer de eed en keerde vrijwel direct terug naar Frankrijk om er nooit meer terug te keren. Vanuit Parijs trachtte hij met harde hand de orde in Navarra te bewaren wat tevens inhield dat het Navarrese bestuur werd ingericht naar Frans model. Vanaf het moment dat Frankrijk betrokken raakte bij de Honderdjarige Oorlog zag Navarra eindelijk mogelijkheden zich te bevrijden uit de Franse boeien. Navarra nam het heft in handen en tijdens een bijeenkomst in maart 1328 van een honderdtal vooraanstaande personen werd bepaald dat de troon toebehoorde aan de legitieme erfopvolger die Navarra zou regeren volgens het recht en gewoontes van het koninkrijk. En zo werd Johanna II, de (onwettige?) dochter van Lodewijk I koningin van Navarra. Haar man, Filips III, graaf van Evreux, werd eveneens de titel van koning verleend onder de conditie dat wanneer Johanna kinderloos zou sterven, hij afstand zou doen van de troon zodat het hof in dat geval vrij zou zijn een opvolger aan te wijzen.

Johanna II
1311-1349

De regeringsperiode van het echtpaar kenmerkte zich door een relatieve rust waardoor tijd genomen kon worden voor het maken van wetgeving die rechten en plichten van alle inwoners van Navarra nauwkeuriger dan ooit vastlegde. Niettemin zag Filips III zich genooddaakt langdurig in Frankrijk aanwezig te zijn om zijn bezittingen te verdedigen tegen bedreigingen door de Engelsen. Zijn pogingen om de betrekkingen tussen Navarra en haar buurlanden te verbeteren hadden succes en toen in 1343 Frankrijk en Engeland een verdrag sloten lag de weg open voor Filips III om zijn droom te

vervullen, die van de strijd tegen de Moren. Samen met Alfons XI van Castilië trok een Navarrese troepenmacht op naar het zuiden, maar een ziekte velde hem voorgoed en maakte aan zijn dromen een einde. Johanna II regeerde nog zes jaar alleen totdat zij in 1349 overleed. Gedurende deze periode wisten de Britten Franse gebiedsdelen, die de Navarrese koningin van haar man had geërfd in handen te krijgen, maar toen de Franse koning deze heroverd had, weigerde hij ze weer af te staan aan Johanna. Dat bepaalde de toekomstige verhoudingen tussen Navarra en Frankrijk.

Navarra in het nauw

In juni 1350 werd de zoon van Johanna, Karel II te Pamplona tot koning gekroond. Hij was toen pas zestien jaar oud, maar alsnel toonde hij zijn harde bestuurlijke kwaliteiten in een periode die voor het hele westen vanwege de pest, slechte oogsten en hongersnood een zeer moeilijke was. Tegenstanders van een belastingmaatregel die vooral de armsten trof werden zonder pardon opgehangen. Niet voor niets heeft hij de bijnaam de Duivel gekregen. Door zijn huwelijk met de dochter van de Franse koning wist hij zich een vooraanstaande positie te verwerven aan het Franse hof, wat van belang was gezien zijn bezittingen in Normandië. Maar daardoor raakte Navarra wederom verwickeld in de voortdurende conflicten tussen Engeland en Frankrijk. Toen hij opzijgezet werd door de Franse koning betekende dit een breuk tussen Frankrijk en Navarra. Karel ging een alliantie aan met de Engelse koning Edward III. Gedurende een decennium moest hij alle zeilen bijzetten ter verdediging van zijn Franse bezittingen totdat in 1360 Frankrijk en Engeland een verdrag sloten.

Nadat Karel II zijn aspiraties in Frankrijk in rook had zien opgaan trok hij zich terug in Navarra om te ervaren dat door een alliantie van Britten met de Castilianen en die van de Fransen met Aragón het epicentrum van de internationale conflicten verschoof van Frankrijk naar het Iberisch schiereiland. Door een huwelijk van zijn zoon Karel III met prinses ELeónora van Castilië probeerde hij de bedreigingen vanuit het westen te beteugelen, maar dat belette de koning van Castilië niet in 1379 Navarra binnen te vallen en Karel te dwingen afstand te doen van belangrijke vestingen. Op 1 januari 1387 overleed Karel II en liet een uitgeput Navarra na aan zijn opvolger Karel III, de Edelhoedige

Karel II
1332-1387

Karel III streefde dezelfde doelen na als zijn vader, maar volgde een geheel andere strategie, die van vaak langdurig overleg en onderhandelingen in plaats van strijd. Dat bracht rust in het opgejaagde Navarra. Met Castilië onderhield Karel III een vriendschappelijke relatie, zowel met koning Hendrik III als diens opvolger Johan II. Om nadelige betrokkenheid te vermijden bij de conflicten tussen Engeland en Frankrijk zorgde hij ervoor dat zijn zuster Johanna van Navarra in 1402 in het huwelijk trad met koning Hendrik IV van Engeland en de problemen die hij had met de Franse koning inzake zijn bezittingen benoorden de Pyreneeën loste hij op door een aantal ervan in te ruilen tegen grote sommen geld en versterking van zijn positie in de hem resterende gebieden in Frankrijk. Vanaf dat moment voerde hij een neutrale internationale politiek.

Karel III
1361-1425

Karel III was gehuwd met de dochter van de Castiliaanse koning Hendrik II, ELeónora van Trastámara, die zes dochters en twee zoons ter wereld bracht. Door het uithuwelijken van zijn dochters wist Karel een breed netwerk van allianties op te bouwen, waarvan de echtverbintenis van de tweede dochter, Blanca, met de koning van Sicilië en die van de oudste, Johanna, met de burggraaf van Foix,

gelegen in de noordelijke Pyreneeën, de belangrijkste waren in verband met de troonopvolging. De oudste zoon Karel overleed op vijfjarige leeftijd en direct na hem stierf ook zijn jongere broer Lodewijk. Omdat Johanna in 1406 overleed en de andere zusters geen mannelijke nakomelingen hadden, was het Blanca die in 1415 door het hof werd aangewezen als wettige troonopvolgster van Karel III. Blanca was in 1409 weduwe geworden en trad in 1420 opnieuw in het huwelijk en wel met Johan II, de toekomstige koning van Aragón. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren, Karel, die algemeen beschouwd werd als de Navarrese erfopvolger.

De manipulaties van Johan II, de Grote

Na de langdurige regeerperiode van Karel III, waarin het rijk tot rust was gekomen erfde in 1425 Blanca I de troon. Zij regeerde Navarra samen met haar man prins Johan van Aragón met wie zij in 1419 in het huwelijk was getreden. Vanwege langdurige afwezigheid van Johan, die zich meer bezighield met het verdedigen van bezittingen in Castilië en Aragón, kon de definitieve kroning in Navarra pas plaatsvinden in 1429. Direct na deze plechtigheid liet Johan het bestuur van Navarra over aan Blanca en stortte zich met zijn aragoneze familie in een oorlog met Castilië. Hoewel deze oorlog Navarra niet direct raakte, ondervond het problemen aan de grens met Castilië. De bevolking verzette zich tegen deze verkwisting van middelen en Johan werd gedwongen zijn ambities in Castilië op te geven. Ook omdat hij betrokken raakte bij de verdediging van de aragoneze bezittingen in Italië kwam in 1436 een vredesovereenkomst tot stand tussen Aragón en Castilië, tot tevredenheid van Navarra.

Blanca I
1385-1441

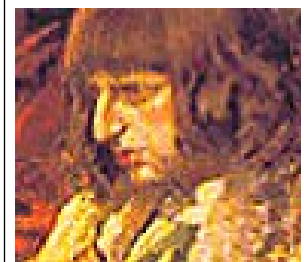
Jaartallen geven regeerjaren weer.

Zoals te doen gebruikelijk probeerden de Navarrese vorsten Johan II en Blanca I de positie van hun huis te versterken door het uithuwelijken van hun kinderen aan heersers of erfopvolgers van andere koninkrijken. Zo trouwde hun oudste dochter, eveneens Blanca geheten, met Hendrik IV, de aanstaande koning van Castilië en de tweede dochter, ELEónora, met Gaston IV, graaf van Foix. Vlak na het huwelijk van haar dochter Blanca overleed de koningin die bij testament de troon naliet aan haar zoon Karel, met de restrictie dat zijn vader Johan II daar zijn goedkeuring aan zou hechten, wat hij niet deed. Karel accepteerde dat zijn vader in naam koning van bleef, maar omdat die zich verder nauwelijks bemoeide met het koninkrijk, bestuurde Karel feitelijk Navarra. Toch bleven er spanningen bestaan tussen Johan en Karel die een dieptepunt bereikten toen Johan II in 1447 hertrouwde met een Castiliaanse admiraalsdochter en zich twee jaar later met haar vestigde in Navarra, waarna zich een reeks van conflicten ontwikkelde die leidde tot een scheiding van loyaliteiten binnen de Navarrese elite. Een deel ervan sloot zich aan bij Karel die een alliantie aanging met Castilië en een ander deel steunde Johan die nu te maken kreeg met de dreiging om door genoemde alliantie uit Navarra verdreven te worden. Ten gevolge van deze gebeurtenissen brak er in 1451 een burgeroorlog uit.

Johan II
1398-1476

Karel van Navarra
1421-1461

Voor prins Johan van Aragón ontstond een gecompliceerde situatie. Niet alleen had hij door zijn tweede huwelijk het vruchtgebruik van Navarra verspeeld, maar ook bleek al snel dat hij nauwelijks steun kreeg van zijn broer Alfons V, de koning van Aragón. Daarbij dient niet vergeten te worden dat Johan na de dood van zijn broer hem zou opvolgen, maar bij zijn overlijden de troon zou overgaan op Karel, waardoor deze zowel Navarra als Aragón zou erven. In 1455 nam Johan daarom een zwaarwichtige maar bedenkelijke beslissing. Hij stootte zijn zoon Karel en diens vrouw Blanca uit het Navarrese koningshuis en verklaarde zijn dochter ELEónora als zijn enige wettige erfopvolgster. Dit betekende een totale breuk tussen vader en zoon. Karel zocht de steun van zijn oom Alfons V, waarna onderhandelingen van start gingen, maar werden onderbroken toen Alfons in 1458 overleed en Johan hem opvolgde als Johan II van Aragón die de bijnaam de Grote kreeg.

Het gemanipuleer van Johan II en het feit dat Karel geen nakomelingen had, wekten de irritatie van de belangrijkste Europese mogendheden die geen onvoorspelbare wisselingen van het machtsevenwicht op het Iberisch schiereiland wensten en beide kemphanen onder druk zetten om tot een akkoord te komen, maar dat bleef uit. Het was daarom dat Karel steun zocht bij koning Hendrik IV van Castilië en hem voorstelde diens dochter Isabella te huwen. Daarmee liep hij Johan II voor de voeten, die in Isabella een goede partner zag voor zijn zoon Ferdinand, geboren uit zijn tweede huwelijk. Een overeenkomst tussen Johan II met de Castiliaanse koning die hij sloot in 1461 bezegelde het lot van Karel, die zonder enige steun voor zijn aanspraken op de Navarrese troon achterbleef. Hij overleed in datzelfde jaar, waarmee een einde kwam aan de burgeroorlog.

Maar de onrust bleef in Navarra, niet in het minst doordat de Franse koning Louis XI geen gelegenheid voorbij liet gaan om zijn invloed op Navarra te vergroten en daardoor meer controle te krijgen over het Pyrenese gebied. Toen ELEónora, die Navarra bij afwezigheid van Johan II feitelijk bestuurde, steun vroeg aan Louis X om opstanden in Navarra te bestrijden werd het rijk meegesleept in de langdurige strijd tussen Frankrijk en Aragón om de hegemonie over de Pyreneeën. Ferdinand, zoon van Johan II en inmiddels gehuwd met Isabella van Castilië, stelde zijn vader voor om Navarra onder protectie te stellen van Castilië. In deze voor Navarra zo instabiele periode overleed Johan II in 1479 en werd opgevolgd door ELEónora die haar vader slechts vierentwintig dagen overleefde.

Navarra onder de Spaanse kroon

Eleónora liet het rijk Navarra achter aan haar kleinzoon Francisco Febo, een kind van elf jaar oud. Zijn moeder, Magdalena van Frankrijk en zuster van de Franse koning, nam het regentschap op zich en zocht, net als Eleónora dat had gedaan, steun bij Frankrijk om zich te verdedigen tegen de steeds machtiger wordende Ferdinand II van Aragón die zijn vader Johan II was opgevolgd en door zijn huwelijk met Isabella een alliantie was aangegaan met Castilië. Daarmee liep Navarra niet alleen het risico van het opnieuw uitbreken van een burgeroorlog, maar ook om in het te worden van een Frans-Castiliaanse conflict. In de zomer van 1479 had Magdalena een onderhoud met Ferdinand dat in datzelfde jaar leidde tot een verdrag tussen Navarra en Ferdinand waarmee de rechten van Navarra werden gewaarborgd. En zo kon Francisco Febo uiteindelijk in 1481 gekroond worden tot koning van Navarra. Dat weerhield Ferdinand II en Louis XI er niet van om zich indringend bezig te houden met de kwestie van de toekomstige troonopvolging in Navarra, maar de dood van de Navarrese koning in 1483 maakte een eind aan deze inmenging. De kroon ging over aan de zuster van Francisco, Catharina, dertien jaar oud en het was weer Magdalena die het regentschap op zich nam.

Catharina van Navarra
1468-1517

Opnieuw trachtten de Franse en Castiliaanse vorsten hun belangen veilig te stellen. Isabella I en Ferdinand II van Castilië, bekend als de katholieke vorsten, probeerden een huwelijk van Catharina te bewerkstelligen met hun zoon Johan die zowel Castilië als Aragón zou erven waardoor deze rijken verbonden zouden worden met Navarra. Daarmee zou een drievoudige alliantie geboren worden welke gevreesd werd door Frankrijk. Magdalena, afhankelijk als zij zich voelde van de Fransen, ging tegen de wens van het hof akkoord met een huwelijk tussen haar dochter en de Franse beschermeling, Johan van Albret. Dat deed de interne strijd in Navarra weer oplaaien en werd het opnieuw een speelbal in de voortdurende strijd tussen Castilië en Frankrijk. Pas in 1494 kon de officiële kroning van Catharina plaatsvinden.

Het koningspaar voelde er weinig voor slechts als figuranten op te treden, noch wat betreft het bestuur van Navarra zelf, noch op het internationale toneel. Ook bestond bij hen de wens om onder de protectie van Castilië uit te komen. Ferdinand, die zijn aragonese bezittingen in Italië bedreigd zag door oprukkende Franse troepen wist de Navarrese vorst te kalmeren en sloot in 1495 een pact met Navarra dat hij bescherming bood in ruil voor neutraliteit van het rijk in het conflict tussen Castilië en Frankrijk. Dat bood Ferdinand gelegenheid om de strijd aan te gaan met de nieuwe Franse koning, Karel VIII, die hij in 1497 bij Napels versloeg.

In 1504 stierf koningin Isabella van Castilië en moest Ferdinand zijn koningschap overlaten aan zijn dochter Johanna en haar echtgenoot, Filips de Schone, zoon van keizer Maximiliaan van Oostenrijk. Met hem sloten Johan en Catharina van Navarra een militaire overeenkomst, maar toen Filips overleed in 1506 en Ferdinand II het regentschap op zich nam van Castilië, kwam Navarra alleen te staan. Pogingen om hulp te krijgen van de Habsburgse keizer liepen op niets uit en daarmee begon zich het einde van Navarra als zelfstandig koninkrijk af te tekenen. Een alliantie ontstond tussen Castilië, Venetië, Engeland en de Heilige Stoel, de *Liga Santa*, die gericht was op de verdrijving van de Fransen uit Italië. Reden voor de Franse koning om te proberen Navarra voor zich te winnen, wat Ferdinand II de gelegenheid bood om - met goedkeuring van de paus - Navarra binnen te trekken. In 1512 was de verovering voltooid en in 1516 werd Navarra toegevoegd aan de kroon van Spanje dat een samensmelting was van Castilië en Aragón onder het koningschap van de zoon van Johanna de Waanzinnige die beide rijken erfde. Die zoon was Karel I van Spanje, in de lage landen beter bekend als Karel V, keizer van het Habsburgse rijk. Navarra hield op te bestaan als onafhankelijk koninkrijk.

Willem Peeters, 7 november 2010

*Afbeelding titelblad: Sancho de Grote naar een decoratie van Johan Ricci.
Foto: Cenobio (2008)*